

مجموعه مقالات نخستین همایش بین‌المللی

تاریخ محلی
مازندران

به کوشش: دکتر علی رمضانی باچی

هاواری نشر

سرشناسه: همایش بین المللی تاریخ محلی مازندران (نخستین: ۱۳۹۳: ساری)
عنوان و نام پدیدآور: مجموعه مقالات همایش بین المللی تاریخ محلی مازندران / برگزار کننده | انجمن تاریخ
محلی مازندران؛ به کوشش علی رضائی پاچی
مشخصات نشر: ساری: هاوژین، ۱۳۹۳
مشخصات ظاهری: ۶۸۸ ص
شابک: ۱-۳۲-۷۵۲۶-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
موضوع: مازندران - تاریخ - کنگره ها
شناسه افزوده: رضائی پاچی، علی، ۱۳۵۰ -، گردآورنده
شناسه افزوده: انجمن تاریخ محلی ایران
رده بندی کنگره: ۱۳۹۳ ۸-۵ الف / DSR ۲۰۵۵۳
رده بندی دیویی: ۲۲/۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی: ۳۷۵۹۲۹۹

مجموعه مقالات همایش بین المللی تاریخ محلی مازندران علی رضائی پاچی

سروراستار: دکتر زین العابدین درگامی
طراح جلد و صفحه آراء: صفی ابراهیمی
چاپ نخست - ۱۰۰۰ نسخه - ۱۳۹۳
چاپ و صحافی: نیما بابلسر
قیمت: ۵۰۰۰۰۰۰ ریال

انتشارات هاوژین

مازندران - ساری. تلفن: ۰۱۱-۳۳۳۶۱۲۳۹
Email: havzhin.publish@yahoo.com

فهرست

- مازندران در مداخل دانشنامه ایرانیکا / ۱۷-۴۲
- مهدی ابوالحسنی ترقی
- بازکاوی رابطه شاه اسماعیل صفوی و خاندان چلاوی در مازندران / ۴۳-۵۴
- دکتر حمید اسدپور، حسین اسکندری
- بررسی صنایع دستی بافندگی و سفالگری در مازندران / ۵۵-۶۸
- زهره اعلامی زواره
- دریای خزر، طبرستان، گیل و دیلم در نقشه‌های دوره اسلامی / ۶۹-۹۴
- امیر هوشنگ انوری
- بررسی گفتمان قدرت اسکندر چلاوی با رویکرد تطبیقی منابع مرعشی و تیموری / ۹۵-۱۱۴
- رقیه بابازاده طلوتی
- علل و زمینه‌های مهاجرت علویان به تبرستان / ۱۱۵-۱۲۸
- نبی‌اله باقری زاد گنجی
- گاوگیری در مازندران در سال‌های دهه ۱۳۰۰ش / ۱۲۹-۱۴۲
- محمد حسن پورقنبر
- تأثیر حملات عثمانی به قلمرو شاه عباس و ساخت شهرهای جدید در مازندران / ۱۴۳-۱۵۴
- زینت تاج علی
- درآمدی بر ریخت‌شناسی محلی‌نگاری در تاریخ معاصر ایران / ۱۵۵-۱۷۴
- ابوالفضل حسن آبادی
- تأثیر حزب توده بر نهاد آموزش در مازندران ۱۳۳۲-۱۳۲۰ / ۱۷۵-۱۹۸
- زمانه حسن نژاد

معرفی آثار شهرنگاری ایالت مازندران در دوره قاجار / ۱۹۹-۲۳۴
عبدالمهدی رجایی

بررسی تطبیقی «تاریخ طبرستان» و «محاسن اصفهان» / ۲۳۵-۲۵۲
سیدابوالفضل رضوی، محمدحسین فروغی

واکاوی زمینه‌های شکل‌گیری حکومت علویان تبرستان ... / ۲۵۳-۲۶۸
سجاد رمضان

بررسی ورود نواب صفوی به مدرسه‌ی ایراندخت ساری / ۲۶۹-۲۸۴
رحیم روح‌بخش‌الله‌آباد

بررسی علل تیرگی روابط مازیاربن کارن و طاهریان / ۲۸۵-۲۹۸
عباس رازعی مهرورز

از مکتب تا مدرسه (نگاهی به نخستین آموزشگاه‌های بابل ...) / ۲۹۹-۳۱۲
مهدی زمانی

طرح پیشنهادی ساخت کارخانه کاغذسازی در ایران (مازندران و دورود) / ۳۱۳-۳۲۸
مولود ستوده

مناسبات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی تبرستان با دستگاه خلافت عباسی / ۳۲۹-۳۴۶
رضا شجری قاسم‌خیلی، آناهیتا پیری

بررسی روابط تجارتنی ایالت مازندران با روسیه ... / ۳۴۷-۳۶۴
بهناز قائدشرقی، مینا معینی، بتول سلیمانی

عوامل مؤثر بر گسترش تشکیلات و محبوبیت حزب توده در مازندران / ۳۶۵-۳۸۴
یاسر صابری

مسجدی نویافته از دوره آل‌بویه در مرکز شهر قدیم پریم / ۳۸۵-۴۰۲
مهدی عابدینی عراقی، ابوالفضل نیکویان، الهام شیرزادی آهودشتی

نقش دریای مازندران و ایالت‌های جنوبی آن در تجارت خارجی عصر صفویه / ۴۰۳-۴۱۸
باقرعلی عادل‌فر، رضا علی باقری‌زاد فیروزی

روی‌کردی جغرافیایی - تاریخی به شهر «میله» / ۴۱۹-۴۳۲
وحید قربانی

- جایگاه سیاسی، اقتصادی آشوراده برای روسیه ... / ۴۳۳-۴۴۲
حسن کهنسال، عباس پناهی، ثریا حداد عراقی
- ۴۴۳-۴۵۸ / بررسی آداب و رسوم مردم مازندران از دیدگاه سیاحان خارجی ...
معصومه گودرزی
- ۴۵۹-۴۷۰ / بررسی تحلیلی مقاومت مردم طبرستان در مقابل اعراب مسلمان
نجم الدین گیلانی
- ۴۷۱-۴۸۰ / آبسکون بزرگ‌ترین بندر کرانه جنوبی دریای خزر
محمد محمودپور
- ۴۸۱-۵۰۴ / حکومت داعی کبیر در طبرستان و دوگانگی در برخورد با مخالفان
مصطفی معلمی
- ۵۰۵-۵۲۶ / بررسی عملکرد و اقدامات حزب توده در استان مازندران
مینا معینی، بهناز قائدشرفی، صفورا سلیمانی
- ۵۲۷-۵۴۸ / حکمرانی ظهیرالدوله بر مازندران در دوره استبداد صغیر
ابوالفتح مؤمن
- ۵۴۹-۵۷۰ / بازتاب شخصیت‌های تاریخی در افسانه‌های مازندران
خدیدجه نامدار جویباری
- ۵۷۱-۵۹۰ / تأثیرات صنعت نساجی بر تحولات شهرستان شاهی ...
مریم نجف‌پور، الهه محجوب
- ۵۹۱-۵۹۸ / مؤلف مرزبان‌نامه تبری کیست؟
محمدعلی نوری خوش رودباری
- ۵۹۹-۶۲۰ / پیشنهادی برای بازسازی دیوار و دروازه قاجاری شهر ساری ...
محمد یاری

Abstract / 621-653

Mazandaran in Russian sources / 654-671

Elena Andreeva

Mazandarani Studies In Georgia – the Past... / 672-684

NikolozNakhutsrishvili, George Sanikidze

اعضای شورای سیاست گذاری نخستین همایش بین المللی تاریخ محلی مازندران

- پژوهشکده ساری شناسی، دکتر حسین اسلامی
- استانداری مازندران، استاد لطف الله آجدانی
- اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری مازندران، دکتر دلاور بزرگ نیا
- نماینده انجمن تاریخ محلی ایران، آقای علی رستم نژاد
- دانشگاه فرهنگیان مازندران (دبیر علمی همایش)، دکتر علی رضائی پاجی
- دانشگاه مازندران، دکتر مسعود روحانی
- صدا و سیما، مرکز مازندران، آقای علی صادقی
- شهرداری ساری، آقایان مهدی عبوری و ناصر معیل
- دانشگاه پیام نور ساری، دکتر حسن مبینی
- مرکز اسناد و کتابخانه ملی مازندران، آقای لطف الله محمدنژاد
- انجمن تاریخ محلی ایران، استاد دکتر مرتضی نورایی
- شورای شهر ساری، آقای کوروش یوسفی

اعضای کمیته علمی همایش بین‌المللی تاریخ محلی مازندران

- نورائی مرتضی، دکتری تاریخ محلی
- منتظرالقائم اصغر، دکتری تاریخ اسلام
- اسلامی حسین، دکتری تاریخ - پژوهشگر تاریخ مازندران
- حسنی سید رحمان، دکتری تاریخ
- خلعتبری لیماکی مصطفی، دکتری فولکلور
- درگاهی زین‌العابدین، دکتری زبان و ادبیات فارسی
- رازقی نادر، دکتری جامعه‌شناسی
- راعی حسین، دکتری شرق‌شناسی
- رجایی لیتکویی عبدالله، دکتری تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی
- رزاقی رحمت‌الله، دکتری تاریخ
- رستم‌نژاد علی، دانشجوی دکتری تاریخ محلی
- رمضانی پاچی علی، دکتری تاریخ (دبیر علمی همایش)
- سورتیجی سامان، دکتری باستان‌شناسی
- شجاعی حسن، دکتری ایران دوره اسلامی
- شهابی سیف‌الرضا، پزشک و پژوهشگر تاریخ معاصر
- صیقل رمضانعلی، دکتری تاریخ ایران
- ططری علی، دکتری تاریخ ایران دوره اسلامی
- عنایتی علی‌اکبر، دکتری تاریخ ایران دوره اسلامی
- کلاتر علی‌اصغر، دکتری تاریخ تحلیلی و تطبیقی هنر
- لطفی نودری جواد، دکتری فرهنگ و زبان‌های باستانی
- ملایی محلی ابوالقاسم، دکتری تاریخ اسلام
- موسوی سید رحیم، دکتری تاریخ علوم
- نوری مصطفی، پژوهشگر مرکز اسناد و کتابخانه ملی

تاریخ محلی در یک نگاه

سنت تاریخ‌نگاری محلی در جهان، جهان اسلام و ایران سابقه دیرینه‌ای دارد. این شق از تاریخ‌نگاری اسباب پاینده‌سازی مناطق مختلف را فراهم آورده است. کتب تاریخ‌هایی محلی نشان‌دهنده این است که این گروه از مورخان با فراغ‌بال بیشتری توانسته‌اند چشم‌اندازهای مختلف حیات اجتماعی گذشته را زنده نگه داشته و برای نسل‌های بعد ذکر خبر کنند. بدین صورت برخی معتقدند که محلی‌نگاری بستر تاریخ اجتماعی را فراهم کرده و موجبات روشن‌بینی اجتماعی را ایجاد نموده است، چنان‌که ف. روزنتال معتقد است تاریخ‌نگاری محلی آزادی عمل گسترده‌ای در اختیار تاریخ‌نگار می‌گذارد و تنوع شکلی و محتوایی بیشتری نسبت به تاریخ‌نگاری تحلیلی عرضه می‌کند (Melville, ۲۰۰۰, ۱۲). آن‌لپتون نیز در مبحث کارکرد تاریخ محلی بیان می‌کند که تواریخ محلی حاوی روایت ممتعی از چستی و چگونگی محلّیت locality بحث دارد. چراکه روایت محلی نگار حاوی نگرش طولی و عرضی از زمان گذشته بوده، متمرکز در عرصه مکانی خاص است که پیوسته درگیر تغییر و تحول است (Melville, ۲۰۰۰, ۱۳). محلّیت بر وزن فعلیت نشان‌دهنده آن است که مکانی موضوع و موضع قرار گرفته و برجسته می‌شود. این مکان از آن جهت که مورد مراد مردمان واقع می‌گردد نشان از فعلیت اسکان و باروری دارد. باروری از این جهت که ساکنان در دادوستد با آن مرهون مکان شده، تمدن‌بیار می‌آورند. خواست‌های آن‌ها در توپوگرافی topography منطقه قابل تحقق و تحصیل است. افزون بر این محلّیت خود نماد حس وابستگی افراد بنا بر دلایل مختلف به مکانی خاص است. (riffin, ۱۹۹۷: ۷).

از سوی دیگر پیوسته محلّیت در مثلث انسان، طبیعت و تقسیمات اداری در حال تغییر است. عناصر ذاتی انسانی مانند قومیت، آئین، زبان، طبیعت مانند مناطق جغرافیایی، کوهپایه‌ای، کویری، کوهستانی، آبرفتی و تقسیمات اداری - سیاسی مانند خطوط مرزی، تقسیمات استانی، شهرستان، بخش و روستا. با غلبه اراده بشری آنچه امروز نقش اساسی در ایجاد تمایزات مکانی بازی می‌کند تقسیمات کشوری است. تحت تأثیر این تقسیمات برای مثال از ابتدای دوره پهلوی تاکنون پیوسته منطقه مازندران روبه تقلیل یا ادغام رفته و

استان‌های جدیدی از آن زاده شده‌اند. این تقلیل می‌تواند به منظور اثرمندسازی اداری بوده، که خود اسباب ایجاد حس تمایز گشته است. از سوی دیگر چنین تقلیلی خود رفته‌رفته مایهٔ تغلیظ درونی هم می‌شود. بسیاری از روستاها به بخش، فرمانداری و یا شهرستان ارتقا یافته، به همان میزان نظام اداری دچار گسترده‌تری می‌شود. از این رو چنین تصمیماتی خود در طول تاریخ، محلیت را دچار تغییر و تحول (درونی و بیرونی) کرده، به تبع تاریخ محلی نیز متکثر گردیده‌است.

به نظر می‌رسد متقدم‌ترین نگرش دقیق نسبت به تاریخ محلی در ایران دورهٔ معاصر از مرحوم علامه قزوینی در مقدمه تاریخ بیهق ۱۳۰۸/۱۹۲۷ باشد. وی بر آن است که «این نوع تواریخ محلی که در هر عصر و زمان علمای مسلمین شکرالله مساعیهم به قصد حفظ آثار قدما و تخلید مآثر معاصرین هریک راجع به مسقط‌الرأس خصوصی خود تالیف نموده‌اند... بسیار است» (ابن فندق، ۱۳۶۱: ی، یا). شاهد این مطلب در واقع همانا **تخلید مآثر معاصرین** است که بسیار فشرده و نغز رسالت مورخ محلی را در باب **مسقط الرأس** وی بر ملا می‌سازد. دایرهٔ مهم این مسؤولیت در واقع بعد مکانی و زمانی نزدیک مورخ است و هیچ‌گونه تنگنایی در این رسالت ندارد. این است که مورخ محلی در گذشته‌نگاری خود بی‌قید و شرط و آزادانه عمل می‌کند.

بی‌تردید این است که در روند تکاملی تاریخ‌نگاری محلی می‌توان دوره‌های متفاوتی ترسیم کرد. به طور عمده امروزه دو دوره قدیم و جدید برای آن قایلند. چرخش ضرورت‌ها در دنیای پس از جنگ جهانی باعث شد که این شعبه از تاریخ‌نگاری در عرصه توسعه ملی و ترقیق خرده هویت‌ها به نفع هویت ملی خودنمایی بیشتری داشته باشد. در سنت قدیم بیشتر مدار و پاشنه تاریخ‌نگاری محلی بر فضایل نویسی و برتری‌های محلی می‌چرخید. در این راستا انتظار آن بود متن محلی‌نگار بر هویت منفرد و برتری مکانی خاصی اصرار داشته باشد. چنین اندیشه‌ای در جغرافیای سیاسی ملی مانند ایران با نگرش تغلیظی، راه را برای پراکنده‌گی ملی بازنگه می‌داشت. در حالی که در نگرش مدرن فشار بر ترقیق هویت محلی (خرده هویت‌ها) در نگرش انبساطی، موجب همراهی و دیده شدن در قالب سهیم شدن در مشارکت سیاسی در بدنه توسعه ملی و کم و بیش هم‌رنگی با هویت ملی شد. در این صورت هر منطقه / محلی به فراخور استعداد خود می‌تواند و باید بر عهده گیرنده نقش مثبت در پیکره مشارکت

ملی باشد. از این رو مورخان محلی سعی در یافتن، آشکارسازی و شرح و بسط توانایی‌های بالقوه منطقه مورد تحقیق خود شدند.

بی شک نشست‌هایی از این دست و در راستای چنین بینش و نگرشی می‌تواند در بردارنده کشف و اختراع باشد. هم اندیشی محلی در نگرش جدید بر آن است تا در عرصه گذشته‌نگاری دست به اکتشافات وسیع زده، ضمن به کارگیری نیروهای جوان و خلاق، ادبیات نوینی در مشارکت تاریخی و لامحاله مشارکت اجتماعی و سیاسی را فراهم سازد، از سوی دیگر راهنما و راه‌گشایی برای مردان عمل (سیاست‌مداران و مسولان) فراهم می‌کند. از سوی دیگر هم اندیشی محلی به هم افزایی و اختراع ساز و کارهای نوینی منجر می‌شود که پیش از این از دید اهل نظر مخفی و غایب بود. در تجمیع اکتشافات و اختراعات می‌توان انتظار داشت که منظر هندسی در نگاه محلی جهت برنامه‌ریزان علمی و عملی ظهور یابد. به بیان دیگر، اختراع نخست آن است که حرکت جوامع و انتظارات آن‌ها در روشن‌بینی و روشن‌سازی از عهده روش‌ها و شیوه‌های سنتی علوم حاصل نمی‌شود و باید به سمت و سوی خلق مبانی میان رشته‌ای interdisciplinary پیش رفت.

امروزه مبحث میان رشته‌ای در عرصه کشف و اختراع بیان‌گر نمادی ارجمند در حل و فصل پیچیدگی‌های اجتماعی است. چنان‌که تاریخ بما هو تاریخ در عرصه راه حل در انسداد بحران‌ها، دست به نسخه‌نویسی و یا نسخه‌برداری (کپی) از گذشته می‌زند. گذشته‌ای که شاید تاب زمان حال نداشته و در گذشته است. بنا بر این در راستای به‌روز شدن علوم انسانی ناگزیر از حرکت به سمت همراهی شاخه‌های آن و تولید روش‌شناسی نوین است. این بستری است که تاریخ محلی با رویکرد نوین مبلغ آن است. این در ابتدا در مکتب آنال در دهه دوم قرن بیست ظهور کرد که اندیشه‌های اجتماعی و اقتصادی در دالان تاریخ معطوف به کشف سازو کارهایی شدند که به هر جهت توانست پروسه بالنده‌ای را برای مورخان نمایان سازد. از همین شاخه بود که در دنیای پس از جنگ مورخان توانستند به تعریف مجدد خود پردازند.

در این میان نحله‌های تاریخی رنگارنگی زاده شد که هر کدام محصول ضرورت زمانی بودند. تاریخ محلی در این مصاف با پرسش‌های اساسی روبه‌رو شد. چنان‌که مسئله مهاجرت‌ها در حین جنگ و پس از آن شهرها و روستاها را دچار دگرگونی اساسی کرده بود. عزم جمعیتی به سمت بهره‌مندی بهتر و بیشتر شد. از این رو شهرها و روستاهای فراوانی

حتی متروک شدند. بدین جهت سؤال این شد که آیا مناطق متروک مستعد پاسخ‌دهی به نیازهای جمعیتی خود نخواهند بود؟ و یا برعکس ازدحام در مناطق و شهرهای دیگر برای چیست؟ به‌رویی پاسخ هر دو پرسش دوروی یک سکه بود که لزوم کار تاریخی، آن هم از نوع عملیاتی practical history آن را می‌طلبد. بنا بر این پاشنه محلی‌نگاری همانند مکتب آنال بر پاسخ اقتصادی در قالب محلیت چرخید. به بیان دیگر برای مورخان محلی این مسجل بود که همه مناطق دارای استعدادهایی هستند که نیاز به بازگشت نزدیک immediate history زمانی برای پژوهش در بازیابی و بازسازی آن‌ها وجود دارد. این نیاز در درجه اول یافتن استعدادها و باروری اقتصاد محلی در راستای توسعه بود.

حجم گسترده مقالات ارسالی از یک سو، تنوع موضوعات، تخصص‌ها و بیشتر از همه حضور قشر جوان فرهیخته که معمولاً فرصت مبادله آرا کمتر به‌دست می‌آورند، برای این نشست نشان داد که این اهداف در این همایش در دسترس قرار گرفته است. این خود می‌تواند حاوی انرژی مثبت برای آینده حیات علمی مازندران و کشور باشد. الگویی که پیش از این امتحان خود را در شاداب‌سازی فضای علمی نشان داده است. به نظر می‌رسد در نگاهی اندامواره‌ای به موضوع‌های ارسالی به این همایش، بتوان به شدت و ضعف‌هایی در عرصه نمایه‌سازی جهت آینده تحقیقات پی‌برد. معمولاً یکی از دستاوردهای مهم از نشست‌های تاریخ‌نگاری محلی، ایندکس‌سازی موضوعات است که در آینده، در فرصت مقتضی به آن پرداخته شود. بدین وسیله باید گفت کلنگ محلی‌نگاری فنی زده‌شده، اکنون دست اندرکاران فرهنگ مازندران می‌توانند نقشه راه توالی نشست‌های تخصصی را در باب هر موضوع زیر زره‌بین برده و بدین شکل تداوم تحقیقات را تشویق و ترغیب نمایند.

دکتر مرتضی نورائی

استاد گروه تاریخ

دانشگاه اصفهان

منابع

- ابن فندق، تاریخ بیهق، کتابفروشی فروغی، تهران، ۱۳۶۱.

- Griffin, J. & T. Lomas, Exploring Local history, London, 1997.

- Melville, Ch., Parisian Local Histories: Views from the Wings, pp. 7-14, in Iranian Studies, Vol. 33, No. 1-2, 2000.